

Рецензія

на дисертацію «Становлення мікротопонімії Житомирського Полісся»
здобувача наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні
науки зі спеціальності 035 Філологія Сарган Надії Юріївни

Сьогодні ні в кого з ономастів не викликає сумнівів важливість дослідження власних назв мікротопооб'єктів – кутків сіл, урочищ, лісів, нив тощо, адже їхня цінність не лише в тому, що це окремий і своєрідний пласт онімної лексики кожної мови, але й у тому, що вони серед усіх інших класів власних географічних назв найбільшою мірою демонструють живий зв'язок із місцевими говорами й зберігають їхні лексичні, фонетичні та граматичні особливості, яких не відображають інші топоніми. З огляду на це збір, систематизація й лінгвістичний аналіз мікротопонімікону кожного регіону України – одне з пріоритетних завдань вітчизняної ономастики. Сучасні мікротопонімічні студії в межах України охопили вже чимало її регіонів: Буковину, частково Закарпаття, Івано-Франківщину, Львівщину, Наддністрянщину, Поділля, Покуття, Уманщину та деякі ін. Однак у цьому переліку донедавна не було Житомирщини, передусім її поліської частини – важливого історично-географічного ареалу, заселеного слов'янами з давніх часів, принаймні з раннього середньовіччя. Зважаючи на це, дисертація «Становлення мікротопонімії Житомирського Полісся», яку підготувала аспірантка відділу історії української мови та ономастики Н.Ю. Сарган, – важливе дослідження, адже це ще один крок до фахового опису мікротопонімікону всієї України.

Актуальність роботи Надії Юріївни беззаперечна, зумовлена нагальною потребою системного лінгвістичного опису назв місцевих географічних об'єктів Житомирського Полісся, які ще не були об'єктом спеціального комплексного мовознавчого дослідження. Об'єкт дослідження – близько 8 тисяч місцевих назв локальних топооб'єктів. Аспірантка поставила за мету здійснити лексико-семантичний аналіз твірних основ мікротопонімів зазначеного регіону і з'ясувати їхні словотвірно-структурні особливості в контексті природно-

географічних умов і культурно-історичних процесів цієї території, врахувавши особливості мови місцевих жителів. Наукова новизна дисертації безсумнівна, адже в ній уперше на основі зібраних мікротопонімів Житомирського Полісся запропоновано комплексний (лексико-семантичний, структурно-словотвірний та етимологічний) аналіз цього класу власних географічних назв на синхронному і діяхронному рівнях.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури, опрацьованих джерел і додатку – покажчика мікротопонімів.

У вступній частині обґрунтовано актуальність дослідження; сформульовано його мету й основні завдання; визначено об'єкт, предмет, методи, наукову новизну, теоретичне й практичне значення та окреслено джерельну базу; схарактеризовано структуру дисертаційної праці.

У першому розділі «Стан і перспективи дослідження мікротопонімії в українському мовознавстві» окреслено теоретичні засади української й слов'янської ономастики, зокрема мікротопонімії як спеціального розділу топоніміки, що вивчає назви дрібних географічних об'єктів; визначено характерні ознаки мікротопонімів порівняно з іншими класами топонімів. Дослідниця справедливо зауважує, що мікротопоніми перебувають на перетині лінгвістичних, історичних, етнокультурних і географічних студій, об'єктивно визначає особливості мікротопонімів, наголошуючи, зокрема, на їхньому тісному зв'язку з апелятивною лексикою, вузькій локалізації й здебільшого недовготривалості.

У другому розділі «Лексико-семантичний аналіз твірних основ мікротопонімів Житомирського Полісся» схарактеризовано назви локальних топооб'єктів досліджуваного регіону за лексико-семантичними групами. Окремо проаналізовано відапелятивні мікротопоніми, до яких належать похідні від географічних термінів і лексем, що позначають поняття, пов'язані з діяльністю людини, і відонімні мікротопоніми, серед яких похідні від чоловічих імен слов'янського та християнського походження, прізвищевих назв (прізвищ і прізвиськ), а також мотивовані топонімами – суміжними гідронімами,

ойконімами або іншими мікротопонімами. Установлено продуктивність різних мікротопонімів за семантичною ознакою. Важливо відзначити, що Н.Ю. Сарган, аналізуючи мікротопонімію Житомирського Полісся, враховує позамовні чинники в номінації мікротопооб'єктів – вплив географічного, історичного, культурно-релігійного компонентів, що цілком справедливо, адже мікротопоніми з-поміж інших класів власних географічних назв найбільшою мірою відображають не лише мовні особливості населення конкретної території, але і його побут, звичаї, топографічні особливості місця проживання тощо. Зокрема, аспірантка переконливо ілюструє вплив на мотивацію місцевих мікротопонімів природних умов Житомирського Полісся, зокрема його рельєфу, ґрунтів, гідрографічної мережі, місцевого рослинного і тваринного світу. Це дало їй об'єктивні підстави стверджувати, що мікротопонімія Житомирського Полісся відображає взаємозв'язок між природними умовами і господарською діяльністю регіону та є важливим елементом культурної спадщини місцевого населення.

У третьому розділі «Структурно-словотвірний аналіз мікротопонімів Житомирського Полісся» акцентовано на будові й словотворі власних назв мікротопооб'єктів Житомирського Полісся, схарактеризовано способи творення мікротопонімів досліджуваного регіону. Назви локальних топооб'єктів скласифіковано та проаналізовано в межах трьох груп: простих (однокореневих), складних (двоосновних однослівних) і складених. Особливу увагу дослідниці привертають назви мікротопооб'єктів із архаїчним суфіксом **-їь*, яких у досліджуваному регіоні хоч і незначна кількість (*Мислобож*, *Незнаніж*, *Хотиж*), проте їх наявність свідчить про праслов'янський характер низки місцевих топонімів, а отже – про мовну архаїку досліджуваного ареалу. Проаналізовані складні мікротопоніми формально однослівні, але утворені морфолого-синтаксичним способом складання. Серед них особливу увагу привертають назви, оригінальні саме для цієї території, наприклад: *Велибокъ*, *Животхоръ*. З-поміж складених мікротопонімів – двослівні та багатослівні утворення, які Н.Ю. Сарган правильно скласифікувала за моделями «прикметник + іменник» (*Жовтий луг*, *Крутой мохъ*), «іменник + іменник»

(Кременье Брод, Криниця Спáсівка), «числівник + іменник» (Мутвиця I, Мутвиця II). Наявні також описові конструкції, що містять у своєму складі три та більше компонентів: *Бродни Московецький Чесок, Скеля Голова Чацького, Новé єврéйське кладбище*.

У загальних висновках підсумовано результати дослідження. Висновки об'єктивні: зафіксовані мікротопоніми проаналізовано за типами твірних основ у межах апелативної та онімної лексико-семантичних груп; схарактеризовано способи творення мікротопонімів Житомирського Полісся та визначено продуктивність основних дериваційних моделей і відповідних формантів; простежено вплив на мікротопонімну систему досліджуваного регіону природних особливостей ареалу, історичних процесів і місцевих діалектних рис.

Наукова новизна дослідження «Становлення мікротопонімії Житомирського Полісся», зміст дисертації, вагомі теоретичне й практичне значення роботи, докладні висновки, укладений додаток мікротопонімів (237 с.), що є перспективним словником відповідного класу географічних назв, успішно виконаний індивідуальний план навчання в аспірантурі Інституту української мови НАН України дають переконливі підстави вважати дослідження Н.Ю. Сарган цілком завершеним і констатувати, що його авторка справедливо заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 – філологія в галузі гуманітарних наук.

Доктор філологічних наук,

завідувач відділу історії української мови

та ономастики Інституту української мови

НАН УкраїниВ.П. Шульгач